

УДК 329 (NPD)

Гримська М.І.
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

НАЦІОНАЛ-ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ НІМЕЧЧИНИ В КОНТЕКСТІ РАДИКАЛІЗАЦІЇ ЕЛЕКТОРАЛЬНИХ ПРЕФЕРЕНЦІЙ

Окреслено специфіку розвитку крайніх правих політичних партій у Німеччині після Другої світової війни. Виокремлено головні етапи їх еволюції та розглянуто кожен із них. Охарактеризовано становлення Націонал-демократичної партії Німеччини, визначено її місце в партійно-політичній системі цієї країни і розкрито ідейно-ціннісні засади.

Ключові слова: політичні партії, крайні праві політичні партії, Німеччина, Націонал-демократична партія Німеччини, ідеологія.

Грымская М.И.

НАЦИОНАЛ-ДЕМОКРАТИЧЕСКАЯ ПАРТИЯ ГЕРМАНИИ В КОНТЕКСТЕ РАДИКАЛИЗАЦИИ ЭЛЕКТОРАЛЬНЫХ ПРЕФЕРЕНЦИЙ

Определена специфика развития крайних правых политических партий в Германии после Второй мировой войны. Выделены основные этапы их эволюции и рассмотрен каждый из них. Охарактеризовано становление Национал-демократической партии Германии, определено ее место в партийно-политической системе этой страны и раскрыто идейно-ценностные основы.

Ключевые слова: политические партии, крайние правые политические партии, Германия, Национал-демократическая партия Германии, идеология.

Grymska M.

NATIONAL DEMOCRATIC PARTY OF GERMANY IN THE CONTEXT OF ELECTORAL PREFERENCES' RADICALIZATION

The peculiarities of far right political parties in Germany after World War II are outlined. Main stages of their evolution are identified and each of them is characterized in details. The establishment of the National Democratic Party of Germany is described, its place in the party system is presented, and ideology and values are characterized.

Keywords: political parties, far right political parties in Germany, National Democratic Party of Germany, ideology.

Радикалізація електоральних преференцій та зростання підтримки крайніх правих політичних партій, що відбулись у більшості західноєвропейських країн після Другої світової війни, не оминули і Німеччину. Більш того, вважається, що саме у німецькому та італійському суспільствах зародився і виник крайній правий рух, який згодом став підґрунтям для формування цієї партійно-політичної групи. Аналіз історії крайніх правих у Німеччині викликає особливий науковий інтерес, оскільки саме на цю країну покладають відповідальність за розв'язання війни, а тому активізація тут

політичних сил, які за своєю ідеологією наближаються до націоналізму, привернула увагу вчених різних держав. Зокрема, еволюцію крайніх правих політичних партій досліджували такі науковці, як У. Бекес, М. Брандстеттер, Л. Вейберг, Е. Годін, Б. Дженкінс, Л. Дітмер, О. Іванов, Б. Зоммер, П. Ігнаці, Г. Кітшельт, Е. МакГен, П. Меркл, Л. Міліопулос, К. Мудде, П. Норріс, С. Тені, М. Харріс, П. Хейнсворз та ін.

Розвиток крайніх правих політичних партій у Німеччині після Другої світової війни відбувався трьома етапами або хвилями. Перший з них відзначився формуванням низки партій цього спрямування одразу після завершення військових дій. Хоча населення держави відчувало втому від війни і вину за скоєні керівництвом їхньої

країни злочини, ідеї могутності німецької нації та необхідності її об'єднання на основі відчуття національної ідентичності загалом зберігали популярність. Саме цим пояснюється створення уже в 1945 р. Асоціації за економічне відновлення, у 1946 р. – Німецької консервативної партії – Німецької правої партії, у 1949 р. – Групи дії / Європейського народного руху Німеччини. Ці політичні сили виникли ще у період окупації території Німеччини військами союзників та діяли на трьох територіях, за винятком тієї, що перебувала під контролем СРСР [1, с. 61]. Від самого початку свого функціонування усі ці партії одержали велику підтримку як на місцевому, так і на федеральному рівнях. Зокрема, у 1946 р. за Асоціацію за економічне відновлення проголосувало 7,4% виборців у Баварії, у 1947 р. за Німецьку консервативну партію – Німецьку праву партію – 3,1% виборців Шлезвіг-Гольштейна. Обидві партії спромоглися делегувати своїх представників і до національного парламенту, одержавши у 1949 р. 2,9% та 1,8% голосів відповідно, що дало їм 12 та 5 мандатів [2].

Ще однією причиною порівняно високого рівня підтримки крайніх правих політичних партій вважають і провал політики денацифікації. Культура колективного відчуття вини вкрай негативно сприймалась молоддю, яка не поділяла віри у необхідність соромитись національної ідентичності через помилки минулого. Це стало підставою для подальшого зростання існуючих крайніх правих політичних партій, що відстоювали такі самі ідеї, та виникнення нових. У 1949 р., уже після передачі влади німецьким владним інститутам, було засновано ще дві політичні сили цього спрямування – Соціалістична імперська партія та Німецька спільнота. Через рік, у 1950 р., до цього переліку додалися і Німецька імперська партія та Загальнонімецький блок / Союз вигнаних і безправних.

Найбільш радикальною з німецьких крайніх правих політичних партій першого періоду була Соціалістична імперська партія. Вона одразу і відкрито проголосила себе неонацистською та відмовилась від визнання тогочасної влади, назвавши її неконституційною і вважаючи натомість єдиним легітимним правителем заступника Карла Деніца, заступника А. Гітлера. Це мало неоднозначний вплив на подальше становище як цієї політичної сили, так і крайніх правих політичних партій у Німеччині загалом. З одного боку, доволі

радикальні погляди сприяли зростанню електоральної популярності партії, яка здобула високий рівень підтримки у низці земель (11% у Нижній Саксонії та 7,7% у Бремені), однак з іншого – це привернуло до неї увагу органів влади і у 1952 р. діяльність партії була заборонена Конституційним судом. Це позначилось на популярності усіх крайніх правих, електоральні результати яких почали поступово знижуватись. Вибори до федерального парламенту у 1953 р., які засвідчили цю тенденцію, вважають завершальною точкою першого етапу історії крайніх правих політичних партій у Німеччині.

Період з 1953 до 1964 рр. у науковій літературі, як правило, не відносять до жодного з етапів історії крайніх правих політичних партій у сучасній Німеччині, розглядаючи його як проміжний. У цей час більшість політичних сил, заснованих одразу після війни, фактично припинили своє існування. Винятком залишалась лише Німецька імперська партія, результати якої на виборах різного рівня становили близько 1%. Це не задовольняло ані керівництво партії, ані її членів, і викликало численні внутрішні конфлікти, наслідком яких став вихід з організації найбільш радикально налаштованої групи. З метою подолання кризи та повернення колишнього рівня підтримки було зроблено декілька спроб об'єднати крайній правий рух у Німеччині, що, зрештою, й було досягнуто у 1964 р. із створенням Націонал-демократичної партії Німеччини. З цього часу бере свій відлік другий етап історії крайніх правих політичних партій у цій країні [1, с. 65].

До виникнення у 2013 р. Альтернативи для Німеччини саме Націонал-демократична партія Німеччини вважалась найбільш впливовою серед політичних партій вказаного спрямування. Незважаючи на те, що в її історії були як періоди зростання, так і падіння підтримки, здатність цієї партії брати участь у формуванні порядку денного німецької держави робила її центральною у крайньому правому русі в Німеччині. Через це подальший розвиток політичних сил цього спрямування тісно пов'язується з успіхами і невдачами Націонал-демократичної партії Німеччини. Її виникнення дало поштовх якісному оновленню німецьких крайніх правих. Воно насамперед стосувалось ідеології та виявилось у поступовій відмові від нацистських гасел і переході до тих ідей і принципів, які стали основою сучасних крайніх правих політичних партій

– прямої демократії, шовінізму у сфері соціальної політики, євроскептицизму тощо.

Прагнення до оновлення проявилось і при обранні керівних органів новоствореної партії. Хоча вважається, що фактично нею керував Адольф фон Тадден, колишній голова Німецької імперської партії, формально партію очолив Фрідріх фон Тален, депутат Бундестагу та колишній член ХДС. Належна увага приділялась і вибудовуванню організаційної структури партії з представництвом у всіх регіонах країни. Усе це сприяло швидкому зростанню популярності Націонал-демократичної партії Німеччини. Вибори до федерального парламенту у 1965 р. були першими, в яких партія взяла участь, і уже тоді вона спромоглась отримати 2% голосів, подвоївши цей результат та здобувши надзвичайно високий як для крайньої правої політичної сили рівень підтримки (4,3%) у 1968 р. Вдалими були й вибори до земельних парламентів у 1966-68 рр., коли представники цієї політичної сили були обрані депутатами у Баварії, Баден-Вюртемберзі, Бремені, Гессені, Нижній Саксонії, Рейнланд-Пфальці, Шлезвіг-Гольштейні [2]. Високий рівень електоральної популярності дозволив Націонал-демократичній партії позиціонувати себе як єдину справжню опозиційну до правлячої коаліції СДПН та ХДС/ХСС силу [3, с. 25].

Однак період швидкого зростання Націонал-демократичної партії Німеччини, традиційно для крайніх правих політичних партій, супроводжувався деяким спадом, зумовленим, насамперед, внутрішньопартійними конфліктами. У цьому випадку суперечності між радикально налаштованими представниками колишньої Німецької імперської партії і так званими «новими» політиками з більш поміркованими поглядами певний час існували у латентному вигляді і їх вдавалось приховувати. Проте у 1967 р. очевидною стала боротьба за лідерство між фон Тадденом та Тіленом і навіть обрання фон Таддена на посаду голови не сприяло її завершенню. Виникло своєрідне замкнуте коло, коли через конфлікти за лідерство зменшувався рівень електоральної підтримки, а електоральні невдачі, своєю чергою, підвищували незадоволення членів партії. Особливо це стосувалось найбільш радикальних груп, які вимагали активізації діяльності, насамперед, вуличних акцій, вважаючи їх важливим інструментом популяризації Націонал-демократичної партії Німеччини.

Незважаючи на спроби стабілізації ситуації, зокрема і через відставку фон Таддена, становище партії погіршувалось: знижувався рівень електоральної підтримки, скорочувалась кількість членів, зменшувались фінансові ресурси. На початку 70-х рр. партія втратила представництво у всіх земельних парламентах і протягом наступного десятиліття їй практично не вдавалось набирати більше 1% голосів [2]. Це стало завершенням другого етапу історії німецьких крайніх правих політичних партій. Націонал-демократична партія Німеччини продовжувала існувати і брала участь у виборах, зберігаючи, таким чином, принаймні ядро свого електорату, але подолати маргіналізацію їй не вдавалось аж до середини 80-х рр.

Третій етап історії крайніх правих політичних партій у Німеччині відзначився активізацією політичних сил правого ідеологічного спрямування. Це стосувалось не лише Націонал-демократичної партії Німеччини, яка, починаючи з виборів до Європейського Парламенту у 1984 р. знову здобула увагу електорату, а й створення ще двох нових крайніх правих політичних партій – партії Республіканці та Німецького народного союзу. З метою об'єднання цієї частини партійного спектру та підвищення ймовірності потрапляння до органів влади державного й місцевого рівня було здійснено спробу об'єднати зусилля з другою з них. Вважається, що такий союз був ефективним, передусім, завдяки тому, що дві партії взаємодоповнювали одна одну. Націонал-демократична партія Німеччини мала розгалужену та дієву організаційну структуру, однак її фінансові ресурси були обмежені. Натомість Німецький народний союз часто характеризувався як «партія-привид» саме завдяки відсутності реального територіального представництва і зосередженості виключно на особистості лідера Герхарда Фрая, в той час як її фінансове становище було значно кращим. Обидві партії погодились йти на вибори по чергово, що дозволило уникнути конкуренції за один сегмент електорату. Проте це об'єднання проіснувало недовго і доволі скоро партіям знову довелося змагатись між собою [3, с. 61-62].

У 1996 р. головою Націонал-демократичної партії Німеччини було обрано Удо Фойгта. З того часу бере свій початок новий етап в історії партії. Фойгту вдалося нарешті консолідувати внутрішні групи та фракції, що суттєво посилило партію і сприяло поступовому поверненню високого рівня електоральної підтримки. У 2000-х рр.

партія значно посилила свої позиції у тих землях, де у неї уже було представництво – з 1-1,5% до 3-4,9%, а також вперше делегувала своїх депутатів до низки інших земельних парламентів. Зокрема, у 2004 р. вона отримала 9,2% і 12 мандатів у земельному парламенті Саксонії, у 2006 р. – 7,3% та 6 мандатів у земельному парламенті Мекленбургу-Передньої Померанії. Ці результати було частково збережено і на наступних виборах: 5,6% (8 мандатів) та 6% (5 мандатів) відповідно. Найбільшим успіхом партії вважається обрання у 2014 р. Уго Фойгта до Європейського Парламенту [2].

Важливим фактором електоральної привабливості Націонал-демократичної партії Німеччини на різних етапах її діяльності вважається відданість ідеалам крайньої правої ідеології. При формуванні партії було прийнято «Заклик до заснування Націонал-демократичної партії Німеччини» та «Основні положення Націонал-демократичної партії Німеччини». Головні теми цих документів – ревізіонізм (заклики до перегляду Ялтинських та Потсдамських угод, амністія засуджених за злочини Другої світової війни) і об'єднання Німеччини – стали підґрунтям для першої офіційної програми, затвердженої на з'їзді у місті Ганновер у 1967 р. У 1970 р. було прийнято Верхтаймський маніфест, де ці ідеї та цінності було повністю збережено. Наголос у цьому програмному документі було здійснено на прагнення відновити історичну справедливість щодо німців і покласти в основу будь-якого внутрішньо чи зовнішньополітичного рішення в майбутньому користь і шкоду для німецького народу. Було виокремлено і двох головних ворогів, які впливають на німців, руйнуючи їх справжні цінності та ідентичність – комунізм та американізм [4, с. 70].

Проблема імміграції була включена до партійного дискурсу на третьому етапі історії Націонал-демократичної партії Німеччини, у 80-их рр. ХХ ст. Через виникнення двох інших крайніх правих політичних сил та активізацію конкуренції партія дещо відійшла від поміркованих позицій та почала виступати за зниження рівня міграції. Оновлена програма партії, якою вона керується і досі, має назву «Робота. Сім'я. Батьківщина». Вона була затверджена у 2010 р. Вихідним поняттям є німецька нація, до якої треба включати усіх, хто проживає на територіях, що історично входили до німецької держави. Якщо сьогодні вони знаходяться поза її межами, необхідно

всіляко підтримувати їх та допомагати зберегти відчуття спільної ідентичності. Майбутній розвиток німецького народу неможливий без відмови від політики культивування колективної вини і подолання мультикультуралізму як головної загрози сучасності. Високий рівень імміграції зумовлює виникнення у багатьох містах осередків компактного проживання іноземців і перетворення корінного населення у меншину, що має своїм наслідком підміну солідарності егоїзмом, злочинності тощо [3].

У сфері внутрішньої політики погляди Націонал-демократичної партії Німеччини традиційні для крайніх правих. Вона наголошує на необхідності розширення сфер використання інструментів прямої демократії, насамперед, створення реальних можливостей для вирішення важливих суспільних питань за допомогою референдуму. Це дозволить народу повернути суверенне право на участь у прийнятті рішень, яке сьогодні монополізоване партіями та групами інтересів. Економічне зростання має сприяти соціальній справедливості і на перше місце мають ставитись потреби німецького народу. Чужинці повинні бути виключені з системи соціального забезпечення, навіть якщо вони легально перебувають в державі. Розвиток економіки стане можливим лише за умов державного захисту власного виробника, особливо малого та середнього бізнесу, які знаходяться під негативним впливом глобалізаційних процесів і не можуть конкурувати з великими транснаціональними корпораціями [5].

У сфері зовнішньої політики основна увага приділяється входженню Німеччини до Європейського Союзу та НАТО. Традиційно для крайніх правих Націонал-демократична партія Німеччини стоїть на позиціях євроскептицизму. Стверджується, що ЄС перестав бути об'єднанням вільних, рівноправних, багатих націй, як передбачалося на початку його створення. Натомість він перетворився у союз, яким управляють великий бізнес та купка технократів у Брюсселі. Тому Німеччині слід переосмислити своє членство у цьому союзі. Взаємодія з іншими державами чи об'єднаннями має приносити користь, тобто будь-які внески Німеччини повинні повертатись хоча б у такому ж обсязі. Якщо цього не відбувається, слід припинити їх сплачувати [5].

Такий підхід повинен застосовуватись і щодо єдиної валюти та спільних кордонів. Націонал-демократична партія Німеччини виступає проти євро, вважаючи, що після

його введення країна позбулась можливості самостійно планувати свою економічну діяльність на основі власних національних інтересів. Шенгенська угода також довела свою неефективність. Більш того, вона створює додаткові загрози для німецького народу, тому потребує скасування або, принаймні, виходу з неї Німеччини. НАТО слід замінити на європейську систему безпеки, до якої необхідно інтегрувати і Росію. Загалом, співпраця з останньою, особливо в енергетичній сфері, має бути поглибленою.

Підсумовуючи, варто зазначити, що повернення електоральної підтримки було дуже важливим кроком на шляху відновлення Націонал-демократичної партії Німеччини як однієї з найвпливовіших сучасних крайніх правих політичних партій. Незважаючи на відносно низький рівень підтримки, вона деякий час залишалась найбільш помітною у партійно-політичному житті цієї держави. Ситуація змінилась у 2013 р. із появою Альтернативи для Німеччини, яка поступово витісняє Націонал-демократичну партію Німеччини і здобуває дедалі більшу

електоральну популярність. Чи є майбутнє в цієї політичної сили, покажуть парламентські вибори навесні 2017 р.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ignazi P. *Extreme Right Parties in Western Europe* / Piero Ignazi. – Oxford: Oxford University Press, 2006. – 310 p.
2. Bundestagswahlen [Електронний ресурс] // Der Bundeswahlleiter. – Режим доступу: <http://www.bundeswahlleiter.de/de/bundestagswahlen/> (am 2. April 2015 angesehen).
3. Mudde C. *The Ideology of Extreme Right* / Cas Mudde. – Manchester: Manchester University Press, 2000. – 212 p.
4. Іванов О. Утворення націонал-демократичної партії Німеччини та спроби її утвердження в політичній системі ФРН (1964-1971 pp.) / Олександр Іванов, Артем Йовенко // Схід. – 2009. – № 5 (96). – С. 68-73.
5. Arbeit. Familie. Vaterland. Das Parteiprogramm der Nationaldemokratischen Partei Deutschlands (NPD) [[Електронний ресурс] // Nationaldemokratische Partei Deutschlands (NPD) – Режим доступу: <http://medien.npd.de/dokumente/parteiprogramm.pdf> (am 10 June 2015 angesehen).